Tečaj XVII. **NOVICE** List 2.

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo **vsako sredo** po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. d.

V Ljubljani v sredo 12. januarja 1859.

Skrivnosti pri sejanji in pridelovanji bele ali rumene pese.

Rumena ali bela pesa, tudi burgundarska repa (Runkelrübe, Burgunderrübe) imenovana, iz ktere fabrike cuker kuhajo, je tudi za živinsko pičo tako dobra, da skoraj ni bolje. In vendar je prideljujejo naši kmetovavci še tako malo, da reči smemo, da je ta pesa na našem polji še zmiraj — bela vrana!

Ali je ne poznajo? Ali še niso nikoli vidili, kako rada raste in kako debela zraste, kako rada jo živina jé, kako dobro ji tekne, posebno molznim kravam, ktere, če se jim pogostoma poklada, obilo dobrega in mastnega mleka dajejo.

Poslednje dve suhe poletji ste v več krajih k razširjenju koristne pese več pripomogle, kakor najgorkeje priporočila v kmetijskih časnikih. Tako je tudi lakota v letih 1771 in 1772 več pripomogla, da so se ljudje krompirja poprijeli in ga saditi pričeli, kakor če bi se jim bile Bog vé kakošne svetinje obetale, ali pa če bi se bili s silo morali ga saditi.

Kdor le količkaj pomisli, kako se je poslednje leta v suhih krajih korenstvo sploh sponašalo, bo gotovo spoznal, da se je pesa med vsem najbolje deržala, in suša ji je najmanj škodovala. V tem, ko je presilna suša travnike, deteljša in druge sadeže nemilo zatirovala, je bila pesa, akoravno jo je suša čez dan hudo kuhala, zvečer po solnčnem zahodu zopet lepa in frišna, kakor da bi ji ne bila suša ničesa prizadjala.

Te prevažne in za vsacega kmetovavca neprecenljive lastnosti jo kmetovavcom pred vsemi drugimi pičami za govejo živino priporočajo. Naj bi prekoristnega pridelka ne zanemarjali dalje!

Pesa varuje gospodarje:

1. da jih presilna poletna suša ne pripravi v nobeno zadrego zavolj živinske klaje. Če je mali serpan suh in vroč travnike in deteljša močno posmodil in posušil, smé gospodar vendar vlažnega in mokrega vélikega serpana in kimovca pričakovati; travniki in deteljša se mu bodo počasi spet nekoliko okrevali, med vsemi sadeži se mu bo pa pesa najbolje sponašala. Kadar kmet, ki nima nič pese vsejane, že trepeče, ko pomisli, kaj bo v jeseni in pozimi, ko že zdaj mora živinsko klajo pokladati, — je pa

2. kmetovavec, ki si je pese vsejal, brez vse skerbí, zakaj v jeseni bo njegova živina imela dovelj pesnega perja in pese za živež. Ko drugod krave pomanjkanje terpé in zato malo molzejo in zatega voljo maslo in puter dan za dnevom dražje prihaja, molzne krave njemu največ dobička donašajo;

3. ker se pesa lahko do prihodnje spomladi dobro ohrani, ima kmetovavec, ki dovelj pese prideljuje, čez celo zimo dovelj dobre in zdrave klaje za svoje goveda, posebno pa za molzne krave, od kterih dobí obilo dobrega in mastnega mleka in putra ravno takrat, ko se te reči najdražje spečajo.

4. ker tak kmetovavec zdaj svoji živini lahko za polovico več klaje poklada memo unega, ki pese ne seje, ima po tem takem tudi vedno dobro rejeno živino in pa kupe dobrega gnoja, v tem ko je živina sosedova, ki ji le borne in suhe klaje pičlo poklada, od dné do dné bolj revna in meršava;

5. spomladi dobí skerbni kmet od svojih dobro rejenih krav lepe teleta; unemu pa, kteri je v zadregi zavolj klaje, medle njegove kravice pogostoma jalove ostajajo.

Na to vižo, kakor so do zdaj naši kmetiči peso sejali, jim pa ne bo nikdar tacih dohodkov donašala, da bi se obdelovanje dobro splačevalo; zakaj če se je na pol orala najmanj 80 centov ne pridela, ni to noben dobiček za kmetijo.

Čudno je to, da nekteri kmetje še zmiraj mislijo, akoravno vidijo, kako se pesa obdeluje, da mora v njenem obdelovanji kakošna skrivnost, kakošna posebna „kùnšt“ tičati, ali da le na posebnem gnoji, kakor je tičjek guano, se dobro sponaša. Nekteri pa, ki obdelovanje pese popolnoma razumejo, vendar prezrejo to, kako se eno delo z drugim ujema, in če so storili eno, mislijo, da so storili vse. In tako nazadnje ne vejo, pri čem da so.

Veliko jih je, ki mislijo, ako njivo za peso le globoko izorjejo, so že vse storili; drugi nasproti ji močno gnojé, na globoko oranje pa pozabijo in menijo, da je z obilnim gnojem že vse storjeno. In tako je pomota tù, pomota tam. (Konec sl.)

Gospodarske skušnje.

(Košena moka bolje gnoji, če ni predrobna). To dokazuje gosp. pastor Thieme v Stöckhartovi „Zeit. f. d. Land.“ 12. zvezku. Gosp. Thieme je skušal drobno in debelo košeno moko (Knochenmehl), pa dobro obnesla se mu je le debela moka. — Dozdaj smo mislili: če drobnejša je košena moka, toliko bolja je za gnoj, ker se lože sperstení. — Naj se poskusi po novem priporočilu!

(Komatov in druge usnjate oprave v konjskih štalah imeti, ni nikoli dobro), ker ojstri amonjak, kteri iz konjske gnojnice puhtí, usnju zlo škoduje; v kratkem je tako kerhko, da rado poka. Ta ojstra sapa v konjskih štalah je tudi očem in pljučam škodljiva; za tega volja skerbni gospodarji v zlo soparnih konjskih štalah gnoj večkrat potresejo z drobno zmletim gipsom, kteri poteguje ojstro sapo na-se in je tako na dvojno stran koristen: bolezen odvračuje pa gnoj boljša.

Živinozdravilska skušnja.

(Bolezen na parkljih pri goveji živini in kako so jo na Marskem prav srečno ozdravljali). Na Marskem kakor na Českem je lani zlo pogostoma goveja živina na parkljih bila bolna. Gorjé gospodarju, kteremu živina za to boleznijo zbolí, ker, če tudi po sreči gré, živina več tednov ni za nobeno rabo. Če ni mogoče berž od konca prisada ali vnetja v parkljih s čisto merzlo

vodo ali z jesihom okisano ali z okladki kislega zelja in takimi hladivnimi zdravili zatreti, prestopi prisad ali vnetje v drugo bolezen, namreč poprej vneti deli začnó se gnojiti ali celó gnjiti. V takih okoljšinah so na Českem in Marskem marsikaj skušali, nekteri so gnjile dele mazali s hudičevim oljem in jih tako sožgali, potem pa jih z vodo dišečih rož spirali; drugi so s klorovim apnom jih potresli in jih prav dobro opravili. Najbolje pa sta se poterdila rudeči precipitat in kupreni vitrijol; vsakega v prah zmletega in v apoteki skupaj zmešanega so vzeli po 2 kvinteljca za vsako bolno živino in polovíco enkrat potresli na gnjilo rano, polovíco pa drugi pot. Dopisnik v „Allg. Land- und Forst-Ztg.“ terdi, da je ta štupa vselej pomagala.

Gospodarska novíca.

(Govejo živino hitreje spitati ali odebeliti svetuje cesarska kmetijska družba v Parizu, naj se pitani živini dlaka ostriže. Gospod L. Ivart, general-inšpektor cesarskih ovčarij terdi, da ostrižena živina raji jé in da ji vse bolje tekne. Gosp. B. Magne, eden najimenitniših živinorejcov pravi, da vsi njegovi voli, ki so premije prejeli, so bili ostriženi, — da ostrižene ovce se dajo hitreje spitati od neostriženih, in da je dobro teleta striči, dokler so še prav mlade. — To nam je čisto nova novíca! Ker živino ostriči ne prizadene posebnih stroškov in tudi ni preveč zamudno, naj skusijo tudi naši gospodarji pri pitani živini to. Ker veljavni možje po svojih lastnih skušnjah to priporočajo, menda ne bo prazno.

Kako se dá mleko v daljne kraje voziti, da dobro ostane.

Železnice so na svetu veliko prenaredile. Marsikaj je zdaj drugač kakor je bilo še pred malo leti. Kupčíi je železnica marsikod nove poti odperla. Kdo bi bil, na priliko, kadaj mislil, da bo ljubljanskega mleka iz Šiške in Dravelj zimski čas vsaki dan okoli 60 bokalov v Terst se peljalo! In vendar je zdaj taka. Tudi poleti so ga skušali Teržačanom voziti, pa medpotoma se je mleko večkrat skisalo, ker je pregorko bilo, in tako je menda nehala vožnja poleti. Čeravno nam železnica teržaška marsikter živež zdaj podražuje, ker se ga dosti v Terst speča (tako postavimo, bi morebiti še danes krompir po polgoldinarja mernik imeli kakor je bil od konca v jeseni, če bi ga ne zvozili sila veliko v Terst), moramo vendar, če ne gledamo zmiraj le na svojo mavho, kmetom privošiti da svoje pridelke bolje prodajajo. In tako nam je bilo tudi všeč, da smo v časniku česke gospodarske družbe brali, kako se dá mleko po železnici voziti, da se tudi dolgo pot dobro ohrani.

Ondi stojí zapisano sledeče:

Gospod Menard ima 50 milj nad Parizom, blizo Blois-a, velik hlev molznih krav, odkodar vsaki dan tudi poleti mleko v Pariz pošilja, pa se mu nikoli ne skisa ali sicer ne spridi.

Ravná pa tako-le:

Berž po molži vlijejo mleko v visoke pa ozke posode; polne posode te postavijo potem v merzlo studenčnico (Brunnenwasser), da se mleko hitro shladí do 9 ali 10 stopinj gorkote po gorkomeru R. Tako ohlajeno mleko se prelije v posode iz vlitega železa, ktere se potem tako zaklenejo, da mleko v njih klumpati ne more. Poleti se te posode še zavijejo v volnate plahte, ki so bile poprej v merzlo vodo pomočene. Tako gré mleko 50 milj deleč v Pariz, in tudi v najhuji vročini pride popolnoma dobro tjè. — Naj tudi naši mlekarji, kteri pošiljajo mleko po železnici, ravnajo po Menardovem izgledu!

Preiskave na polji slovanske archaiologije.

O gromski sekiri imenovani: „Taran balta-sekira.“

Spisal Davorin Terstenjak.

(Dalje).

Ker so podobe sekir različne, tedaj tudi poznamovanja, primeri štirskoslov. bradčka = starobulg. brad'v, serb. bradva, Zimmeraxt. Balta-sekira pa je bila ascia rostrata, Hammerbeil.

Vuk še tudi pozna v serbščini poznamovanje balta = sekira, kakor se v njegovem „Rječniku“ najde. Al on je pristavil pri besedi balta zvezdico, in piše, da se redko govori. Brez dvombe je mislil, da je izposojena iz madjarskega jezika, v kterem balta tudi pomenjuje sekiro. Al Madjari so, kakor mnogo drugih besed, tudi to prejeli iz slovanskega jezika.

Beseda balta je lastina indogermanskih jezikov. Pri starih Medih so s to besedo poznamljali kopje: „*Παλτον μηδικὸν τὸ ακόντιον.*“ [1])

Pri Persijanih je *παλτον* poznamljalo „*κρανέϊνα*“, Lanze, sulico: *ὁι Περσαι κρανέϊνα παλτα ἔχοντες*“ [2])

Korenika balt izrazuje pomene: scindere, caedere, secare, zato je stvarila tudi poznamovanja za kopje in sulico.

Takošnih gromskih maljev in sekir se po slovenskem Štirskem dosti najde. G. runski opat Ludevik Crophi pišejo v „Mittheilungen des histor. Vereins für Steiermark: „Der hochwürdige Pfarrshilfpriester Herr Franz Verbnjak aus Altenmarkt bei Fürstenfeld gab einige kurze Andeutungen über Steininstrumente (Steinkeile, Donnerkeile), welche besonders in den südlichen Gegenden der Steiermark sich häufig vorfinden sollen. Zwei ausgezeichnet schöne Stücke, das eine in der Form eines Beiles, das andere einem Spitzhammer ähnlich mit eigenem Stielloche, die der Redner bei dieser Gelegenheit aus seiner eigenen reichen Sammlung mitgebracht hatte, überliess er dem Antikencabinette des Joaneums mit dem freundlichsten Versprechen, die näheren Notizen über das Vorkommen dieser interessanten Anticaglien ehestens einzusenden.“ [3])

Germlavico so stari narodi primerjali tudi z bubnanjem, zato je gromski bog tudi dobil bubenj za atribut.

V Ritusamhari je po Boppovi prestavi od indiškega Zeusa-Jova Indra-ta pisano:

„Der Wolken lauthallender Schritt naht den Frommen ersehnt, wie ein König, der den Regen als feurigen Elephanten, den Blitz als Banner, den Donner als Trommel führt.“ [4])

Že v dosti starejših Vedah se grom z bobnjem primerja, [5]) in tudi pri Germanih se je grom velel: Die rothe Trommel. [6])

Letuvinki (Letti) imenujejo grom: debes bungotais, *) der Himmelstrommler, nebes bunkotar. [7]) Tudi slovenski otroci pravijo, kadar germi: Teren bunka.

Sadaj spet zapopadamo: zakaj na sekovskem kamnu nahajamo osebne imena: DVBNA in BVBNA. **) Dub je bilo sveto drevo Perkunovo in bubenj njegovo orodje.

---

[1]) Pollux I. 138. [2]) Henophon, Hellen. III. 4, 14. [3]) „Mittheil. des historischen Vereins für Steiermark“ 8. Heft str. 49. [4]) Ardžunas Rückkehr V, 23. [5]) Rigvêda VI. 5. 2. 9. [6]) „Zeitschr. für deutsche Myth.“ III, 126. 128. [7]) Schwenk Mythol. der Slaw. str. 71.

*) V letuvinščini nahajamo čudovitno prikazen, da se glasnik *n* zmenjuje z glasnikom *d*, toraj debes = nebes sansk. nabas. Tudi slovenščina ima to prikazen v čislu devet = devanti = sansk. navan zend. navan, goth. niun, lat. novem.

**) Rodbine Bubna živijo na Českem in Štirskem. Primeri zavoljo oblike: Verbna, Kertna, Hošna slov. osebne imena, sansk. Sušna, der Trokner.

Saj še slovenski otroci pravijo, kadar germi: „Nebeški atej bobnajo, bubnajo.“ Pri besedi Dubna bi mi utegnili Keltomani reči, da je beseda keltiška, iz dubn, profundus, goth. diup, starovisokonemšk tiof. cymriški: dwfn. Saj jo tudi v slovenščini imamo dlbok po izgovoru: dubok, dublina, dupina, dupla. Po izmeni glasnika *d* z glasnikom *g* gubsti = dubsti, tiefmachen, aushöhlen, dubljost, Tiefe itd.

Iz tega članka se sopet lahko prepričamo, kako važna je vsaka prislovica in vsaka neznana beseda, pa tudi kako neumno ravnamo, ako vse naše starine damo za ptuje veljati.

Kdo more terditi, da so stari Slovenci pred pokristjanjenjem bili brez svetih vež, brez božanskih podobščin, brez hišnega orodja, brez denarjev, brez bojnega orožja? Ali je čisto vse te reči megla popila, ker nekteri naših starinarjev samo keltiške in rimske ostanke nahajajo?

Ako niste mojih misli, da so že za Rimljana v Panonii in Noriku betve slovenskega naroda stanovale, pa presojujte starine od 6.—8. stoletja po Krist., v kterem nam pisatelji izročujejo točne vesti o Slovencih. Ali niso Slovenci skoz 200 let, v kterih so še bili pagani, klanjali se bogovom, ali niso pestovali umetnosti mirú, se niso branili proti sovražnikom, niso orali, plužili, sekali, zidali? No! sadaj je vsaka podkova, vsak meč, vsak denar, vsak grob ali rimsk ali keltišk!! Pojte rakom žvižgat s takšnimi „logischen Consequenzen!“ [1]) Kdor je ostroumno preiskaval kulturno zgodovino starih indoevropejskih narodov, ta je prepričan, da so ti narodi že pred svojim ločenjem prestopili mejo barbarstva, in že iz Azije prinesli vero, ktere temelji so si ednaki. Sorodnih poznamovanj za rude (kovine, metalle) niso, kakor ostroumni Jak. Grimm (Gesch. der deutschen Sprache stran 8) prav opazuje, kodar kje prijeli po občenji, temoč to so znamenja, da so obče blago, in da so poznali vsi že v pervi svoji domovini srebro, železo, zlato, bron itd. Zato proti nekterim našim starinoslovcom učeni prof. dr. Weinhold *) prav opazuje: „Die Bronze ist in einer bestimmten Culturperiode das herrschende Metall gewesen ohne Rücksicht auf Völkergränzen, und durch sie allein lässt sich kein Grabfund einem bestimmten Volke zuweisen.“

Widukind [2]) očitno terdi, da so severni Slovani molike delali iz brona (Erz) in zlata, da so rabili v boji sulico, meče, sekire, topore „securis bellica“, metavke (Wurfspiesse), lok, strelo [3]) itd., in vendar mora biti vsak star črep iz zemlje izkopan keltišk **) ali rimsk! — Iz ust naroda sem čul besedo metavka, Wurfspiess, od metati, werfen.

Mertve so sožigali in še dan današnji opominjajo kraji: „žarovišče, na žarovišču“ na staro navado. Pepel iz sožganega trupla so polagali v ročke, in jih pod mogilami postavljali, zato še sadaj toliko mogil, ktere stari letopisci imenujejo: „tumulos slavicales.“ Beseda mogila, po prestavi gomila, pomenjuje na ravnost: tumulus. [4]) Večidel so mertve pokopavali kraj rek, bistrih potokov in kraj ribnikov, zato najdeš mogile kraj Mure pri Lipnici, pri Radgoni v občini Humski, od holm, hum, Hügel (ponemčeno Humersdorf), kraj nekdanjih ribnikov hočkih v vasi Razbanje = razbanje (ponemčeno Rosswein!!!) od bana, voda.

[1]) Dr. Weinhold v „Mittheil. des hist. Vereins für Steierm. 8. Heft str. 142.

*) Ravno ta učeni mož je v gori omenjenih bukvah popisal stari grob v Strassengelnu blizo Gradca in ga spoznal za slovenskega.

[2]) Widukind, III, 68. [3]) Sefr. 88, 122, 161, 168.

**) Primeri lat. missile, od mitto keltsk. matera, Wurfspiess iz materit, scopum ferire.

[4]) Glej Dobrowsky „Ueber die Begräbnissörter der alten Slawen, Abhandlung der königl. böhmisch. Gesellschaft der Wissenschaften“ 1786 str. 333 itd.

V cmurečki fari na levem pobrežji Mure so takšne mogile spet kraj bistrih potokov in jarkov [1]), in še vesi imajo po vodi svoje imena, kakor: Rečja ves, ponemčena v Ratschendorf, labuška ves, ponemčena v Labutendorf, od laba, labuta = svetla, jasna voda.

Pokopavali pa so mertve najrajši kraj vode, da so se pokopači ali sožigavci hitro lahko v vodi umili, ker dotikanje mertvih jih je naredilo nečiste. Tudi zato, ker so mislili, duša more čez vodo pred sodnika mertvih. Saj se je stražar na meji med tem in unim svetom sam imenoval Laton, Latov, [7]) od lata, muža, česk. latovisko, kymriški: llaid, lutum, limus, viski: lathach, lutum, limus, gälski: lad, stagnum, starovisokonemšk letto, lat. lutum, litev: lietuva mokrota, močvirna, dež, staroindiški: ledja, lutum stagnum. Ker so si kazen za pogubljene mislili v lati (Sumpf, Pfuhl), zato v letovinskem (letiškem) jeziku beseda pekel pomenjuje mužo, ter je kaznitelj mertvih se po vsi pravici imenoval Latov, palustris.

Beseda lata je spet obče blago indoevropskih jezikov, *) in Keltomani bodo mogli druge dokaze na svitlo spraviti, kakor samo keltiško besedo, ako hočejo panonske Latovčane pokeltiti. Rodbine Latom so živele še 16. stoletja na Kranjskem.

Jezikoslovne in zgodovinske drobtinice.

Vprašanje gosp. dr. Kluna v 52. listu lanskega leta me opomni več manjših reči, o kterih sem že kterikrat hotel pisati; denem jih tedaj skupaj.

1. Tudi Slovenci imamo nektere posebne imena za večje okrajine po obliki ali podobi serbske Posavine. Pravimo Posavje za kraje ob Savi, in ljudi imenujemo Posavce; enako je Podravje, Pokolpje ob Dravi in Kolpi. Vendar imen po takošni obliki ni toliko. Več imamo tacih imen, kjer je za vodo in za stran ob vodi ravno tista bolj prosta oblika besede v navadi. Tako je Vipava, Pivka imé vode in okrajine, v manjši meri je Kokra, Bistrica, Šujca, Zala, Račeva za oboje veljavna beseda za vodo in za dolino, kjer tista teče. Sora je po enakem potok in dolina, pa le za malo daljavo od Rovt proti Žirém; zakaj voda, ki se bolj v ravnem imenuje Poljanšica, je pri izviru v Rovtah Sora ali Sovra imenovana, ravno tako, kakor una voda, ki prihaja od Sorice; blizo iztoka v Savo pa je vas Sora.

Po enaki obliki kakor Posavje, je tudi Podgorje, stran pod Gorjancami proti Novemu mestu; ravno tako tudi Zagorje, sicer manjša okrajina za Savo. Če pa ni za samo obliko vprašanje, ampak sploh za imena okrajin, jih imamo dosto; Bohinj, Tomin, Kras so zgol imena večjih okrajin, enako Bled za manjšo stran.

2. Sploh se kaže v imenih krajev, da je bil slovenski jezik iz začetka veliko bogateji posebnih oblik, kakor pa

[1]) Glej „Bericht des Dr. Krautgasser v „Mitth. des hist. Vereins für Steiermark“ VIII. Heft str. 167. [2]) Obširniše o božanstvu Latovu beri v mojem spisu: „Ueber den Gott Latovius“ v „Mittheilungen des hist. Vereins für Krain.“ Jänner 1858.

*) Iz themata lata, lota se ima izpeljavati tudi ime postaje: ad Lotodos ali, kakor drugi prepisi itinerarjev imajo ad Latodas, Lotodas, pri Lotodah. Stala je ta postaja v dolini pred Konjicami, tam, kjer sadaj sv. Lorenc v Stranicah. Lotoda, Latoda, po obliki kakor Jagoda, Loboda itd. pomenjuje močvirni, mužnati, mokri kraj, kar tudi je. Bližnja gora, izpod ktere dosti virov teče, se veli dobriška gora. Dobra je pri starih Slovencih pomenjevala vodo. Že učeni naš rojak gosp. fajmošter Zalokar so to prikazen zapazili. Korenika je sansk. dabh, ire, slovenski doba die Zeit, als das Gehende, Fliessende, primeri rtu = artu, ertu v sanskritu Jahr, lat. ritus, slov. leto, iz korenike ar, er = ri. V sansk.: dabhar, dhabra, morje, ocean, keltsk: dobhar, pozneje pokvarjeno dwr, dur, dwfr, voda. Primeri na Koroškem: Doberla ves, ponemčeno Eberndorf, od staronemškega: ebar, Sumpf, Wasser, eber. Das Schammthier, primeri irsko: ebrach, lutosus. Pis.

*

v poznejšem času. Ko imamo od nekdaj ob Savi Posavje, imamo ob Sori in Kerki od drugod le Sorško in Kerško polje. Bolj izvirne imena so: Kerka, Knežak, Medvedjek, Stranje, Bukovica, Križevec; bolj naslednje pa: Kerška vas, Knežja njiva, Medvedje berdo, Stranska vas, Bukova gora, Križevska vas. Bodi si tudi, da kraj sam ni toliko star, pa oblika una je stareja. Posebna oblika imen je tista s podvojeno koreniko; na pr. Mamol, toliko kot melina, po koreniki mleti; Žažar, kar požariše, po koreniki žariti; blezo tudi Čačič po koreniki čičati ali sedeti. To je oblika, kakoršna v besedi pepél, od korenike paliti; kokalj, od korenike kaliti.

3. Dopisnik iz Reke je uni pot v „Novicah" govoril o zidu, ki se od reškega morja poteguje višje proti krajnski zemlji, in se kaže, da je zlo star. Ta zid je že Valvazor poznal, in ga je dal viditi na podobšini, ki jo je pridjal pri popisovanji reškega mesta (glej b. XII. str. 100). Sem že tudi jez omenil ta zid, ter sem sodil, da je v nekaki zvezi s tistim zidovjem, ki je pri Prezidu in Rabinem polji, in dalje deloma pri Oblokah in pri Rakitni, pri Verhniki pa se sledi nepretergoma za dve milji daleč. Prav bi bilo, da bi se na te zidove povsod bolj pazilo, da bi se bolj odkrila njih zveza. Nekako čudno je: po vseh mapah starega sveta se nam stavi pred oči Hadrijanov zid in Severov nasip v Anglii, rimski nasip v Nemčii in Serbii, Trajanov nasip v Bulgarii; za rimsko zidovje v julskih planinah pa ne vé noben zemljopis, in vendar stari zgodovinarji o njem govorijo v pripovedi Teodozjevega boja proti Evgeniju. (Primeri „Mittheil. des histor. Vereins für Krain" 1855 str. 81.)

4. Tudi gosp. Bilc je unidan pisal od starega zidovja pri Bistrici in Ternovem, in je vprašal: kam bi to zidovje segalo? Tudi o tem zidovji sem jez že menil, da bi utegnilo biti v zvezi z zidom, ki se vleče po verhu Hrušice proti jugu. Pomniti se mora namreč, da se trojno rimsko zidovje sledi na cesti, ko se gré od Verhnike čez Logatec in Hrušico. Pervi zid gré ravno na Verhu med Verhniko in Logatcom čez veliko cesto in čez železnico; sledi se od Zaplane za ljubljanskim verhom do Virda. Drugi zid preseka stransko cesto med Logatcom in Hrušico ravno ondi, kjer se tista zavije višje v gojzd; sledi se nad Grudnom in proti Garčarevcu, in tik ceste je ostanek rimskega gradiča. Tretji zid se vleče čez imenovano stransko cesto ravno verh Hrušice pri nekdanji poštni hiši; sledi se, kakor sem slišal, od Černega verha tjè na Unec. (Glej „Mittheil. des hist. Vereins für Krain" 1854 str. 81, kjer je pridjana tudi mapa).

Pa je treba vediti, da so bile s temi zidovi tudi posebne terdnjave sklenjene. Perva terdnjava taka se sledi na Verhniki; ravno farna cerkev sv. Pavla stoji zdaj v njeni sredi; čveterovogelnik je, ki je obernjen po straneh sveta, meri na vsako plat 80 sežnjev, in obsega prostora za 4 orale. Druga terdnjava se vidi verh Hrušice ravno krog stare poštne hiše; ta je bila podolgasta, meri pokonci 60, poprek pa 30 sežnjev, v enem voglu je ostanek stolpa. Tretja terdnjava se jasno kaže v Ajdovšini; večjidel terga je še zdaj z njo sklenjenega; vidi se še precej visoko ozidje, ostanki 16 stolpov, kterih eden je čez 10 sežnjev visok; velikosti in podobe pa je ravno take, kakor terdnjava na Verhniki, čveterovogelnik, po 80 sežnjev ima na vsaki strani, in 4 orale prostora. Vse tri terdnjave se toliko znajo, da še delajo mejnike med senožeti, njivami in hišami, in se tedaj še na katasterski mapi lahko razkažejo. To posebno okolišino naznamujem, ker se po enaki meri tudi na Trojanah, pri Zatičini, v Trebnem, na Kerškem ali drugod utegne podoba starih mest slediti.

5. Kar je gosp. Terstenjak pisal o Japudih v listih pretečenega leta, je tehtno, ker se ozira, kolikor je moč, že tudi na jezik starih Ilirov; vsaj ne bodo nasprotniki govoriti mogli, da hoče kdo po sili povsod le Slovence viditi. Naj še jaz pridenem nekoliko. Dr. Kandler šteje rodove Sekusov, Subokrinov, Katalov in Menokalenov za keltiške, ki so bivali sred Istrijanov in Japudov; in sicer perve stavi od Pole do Pičine, druge krog Postojne, in Menokalene krog Komena. Znamenito je, da so se Katali in del Karnov prištevali v teržaško srenjo, kakor priča kamen z dolgim napisom v teržaškem muzeji; po takem se zlasti mesto Katalov utegne določiti. (Glej dr. Kandler „Indicazioni per le cose storiche del Litorale" stran 176 in 226).

Imena Okre gore, se mi zdi, ne smemo tako tesno ujemati na goli Podkraj; zakaj cesta iz Akvileje se šteje, da je šla čez Okro, in cesta iz Tersta tudi čez Okro; Okra tedaj ni samo Hrušica, koder je šla akvilejska cesta, temuč tudi Gaberk, koder je bila teržaška pot. Sicer je to teržaško pot presekovala še druga akvilejska cesta, ki je šla proti Tarsatiki; razpotje je utegnilo biti ravno v Anesiki, to je, v Senožečah, če Linhartova misel velja, zakaj dr. Kandler Anesiko šteje za Vovčji grad. Ostanki ceste, ki je šla čez Stranje, Landol in Studeno, in dalje čez Planino po stari cesti, so ostanki tiste teržaške ceste. Meni se zdi, da staro rimsko cesto dostikrat s tem lahko najdemo, da sledimo tovorne pota srednjega veka. V srednjem času je hodila tovorna pot iz Tersta čez Basovico, Divačo, Senožeče, Landol in Planino; v Senožečah, Landolu in na Uncu so bile krog leta 1300 mote. Od Akvileje in od Gorice pa se je vse tovorilo čez Ajdovšino in Hrušico; zatoraj je bila še o Valvazorjevem času verh Hrušice poštna hiša. Enako se utegne slediti tista cesta, ki je šla od Tersta čez Terpon in Metulum proti Siscii, ali pa tudi od Istrije gori proti Emoni; ravno v Ložu, pri starem Terponu, je bila krog leta 1300 akvilejska mota.

Za mesta Arrupium in Vendum utegne že kraj tudi biti določen. Po Antoninovem potopisu in Peutingerjevi tabli je stalo Vendum ali Avendo 18 ali celó le 10 rimskih milj od Senie ali Senja, Arrupium pa 10 milj dalje (5 rimskih je 1 nemška milja), in sicer v meri proti Siscii. Ptolemej ima v svojem zemljopisu mesto Arruccia, ki ga stavi ravno tako blizo Senja; to je težko drugo mesto memo Arrupia. Res pa se nahajajo razvaline starega mesta blizo Otočca; med Prozorom in Čovicem se raztegujejo stare zidine za eno uro na dolgo, in za pol ure na široko; ljudstvo jih imenuje Vitalj; našli so se ondi rimski denarji, kamni z napisi, v ostanku tempeljna podoba Herkulova, in mnogo stebrov z glavicami. Gospod Kukuljević, ki je te razvaline ogledoval, sodi tedaj, da ravno tukaj je moglo stati mesto Arrupium; tudi ceste stare, ki se potezajo proti Liki in Dalmacii, morejo to mnenje bolj poterditi (glej „Arkiv za povjestnicu jugosl." kn. IV. str. 306; tudi „Mittheil. des hist. Vereins für Krain" 1856 str. 17, kjer je pridjana tudi mapa). Če je potem še Monaecium toliko kot Emona, bi bile vse japodske mesta najdene. Če je pa tudi Emona za japudsko imenovana, s tem ni rečeno, da bi se ji tako staroslovenski živelj odpovedoval; sej je stala ravno na meji dveh narodov.

Hicinger.

Iz potne bisage.

Prijazni dopisi do strica Bercka Dragana v Verbovcu.

II. Pismo.

Dragi moj stric!

„Kdor zgodaj zjutraj ne pogleda solnca, ne ve kakošno bode vreme", so rekli rajna babica Magda. Tudi jaz nisem pogledal, ali se od jutra meglí, zato tudi nisem vedil, da bo dež. Komaj sem pa malo ur bil v Celji, že je začelo liti izpod neba. O ljuba baba Vida! s studenicami, v kterih

sem se hotel dobro izkopati, ne bode nič. Tudi kokot rep obrača proti tisti strani, ki pomeni deževno vreme. Kaj tedaj hočeš početi v Celji, kjer ob deževji celó polžu ni dobro? — hajd v Ljubljano! mi udari misel v glavo, in mož beseda sem bil.

V Ljubljano? — bote, dragi stric, zakričali, ko bote ta listič prejeli. „Sadaj bodem vendar kaj pravega čul iz mesta, iz kterega dobivam „Novice“ in druge literarne reči slovenske. Sadaj bodeš mi vendar poslal karakteristiko slovenskih pisateljev ljubljanskih. Saj vem, da si mi pod verbovsko lipo dostikrat še po nemški pravil: temu pesniku manjka „Bilderreichthum“, drugemu „Vergleichungsgabe“, tretjemu „Kühnheit“, četertemu „Grazie“, petemu „Leichtigkeit des Ausdrucks“, šestemu „überraschende Kontraste“, sedmemu „Naivität“ itd., „da ta se ni povzdignil čez „pohotno ljubezen“, uni le v posnemanji nemških „gassenhauer-jev“ svojo slavo iše itd.“

O dragi stric! O beli Ljubljani bi Vam imel dosti pisati sladkega in grenkega; al odložil bom vse to na zadnje. Sadaj poslušajte samo mojo dalnjo srečo na železnici.

Moj najbližnjiši tovarš mi je bil mustafast Madjar. Česnov in paprikini duh sta ga ovadila, da je prijatelj gulašhuša. Znano Vam je, dragi stric, da mi je veliko na tém, kar kdo jé, in kakošna je njegova „individualitas.“ Kako se ta beseda po slovenski veli, ne vem; v slovniku jo že bodemo našli. Potomek Arpadov, ki je tedaj meni nasproti sedel, je bil „mens sana in corpore sano“; vse, kar je govoril, je bilo čedno; samo jedno ni bilo praktično: prenapeta njegova hvala stare ogerske konštitucie. — Drugi sosed je bil Nemec iz Brunšvika prav melanholična duša. Ker Ciceron po Aristotelu piše, da vse velikoumne glave so melanholične („omnes ingeniosos melanholicos esse), sem ga po tem takem tudi jez imel za bistro glavo. Dalje mi je nasproti sedel starovičen Angež; tako kislo se je deržal, da me je nehoté opomnil Shakespearovih verstic:

Nature has fram'd strange fellows in hertime:
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
And others of such vinegar aspect
That they'll not show their teeth in way of smile,
Thoug Nestor swear' the jest be laughable. *)

Pri „Zidanem mostu“ so v ta predal, v kterem sem jaz sedel, prišli še četiri sinci Modríc. Ker so slovenski govorili, sem jih vprašal, kje da študirajo? „V Ljubljani“ — mi eden odgovori malo porajtaje moje vedčno vprašanje. Vsakemu se je še smejalo veselje nad življenjem na čélu, in, kakor Verbovčani pravijo, „carta (prevzetnost) jim je na kečki plesala.“ Pri teh mladencih sem spet prav razumel resnico Aristotelevih besed: „ἡ ἐνδαιμονια τον ανταρκωνεστι.“ **) V starosti zapusti človeka sposobnost za življenje. Vendar v starosti je človek modrejši, in če ima tolsto dedovino, je srečen, ker v Talmudu stoji: „Modrost je dobra z dedšino, in pomaga, da se človek more solnca veseliti.“ — Pitomci Modríc so jo hudo zagodli čez svoje učnike, in spet sem bolje razumel resnico besed nemškega pädagoga, ki pravi: „Ein Lehrer muss aus Lilienduft und Mondenschein zusammengesetzt sein.“

Cesta kraj Save od „Zidanega mosta“ do Litije ima karakteristične posebnosti. Na desno in levo pečine. Sopár je pregnal srečne postojne, ktere so poprej tukaj krožile v visokem zraku in si iskale koštravih ovac. Samotno življenje mirnih nekdanjih prebivavcov teh planinskih krajev sedaj preganja glasno žvižganje hlaponov; prebivavci pridejo z visokih hribov in učijo se kraj železnic novega življenja, novih potrebšin vsake verste; ljuba planinska studenčnica jim ni več vir življenja, morivno žganje jim jo namestuje. O idilsko življenje! kam si pobegnilo? Ovca planinarju ni več ljuba živalca; on hrepeni po konji krilatem, da na njem jaše — v vodene oblake! Sopár je prinesel dosti materialnega dobička, pa vzel je ljudem nedolžnost (idiličnost) življenja. Sive skale, kterih jezero in jezero let ni motil nihče, so sadaj priče nemirnosti človeške, in po suhem zemljišču tega kraja, kterega jezero let ni nihče porajtal, sadaj strežejo Angež, Francoz in sin Abrahamov.

Vtopljen v take „unzeitgemässe“ misli se pripeljem v Ljubljano. Na ljubljanskem kolodvoru najdeš dosti postrežljivih rok; čuda le, da se ti ljudje ne ponujajo celó človeka na rokah v mesto nesti!

Jaz nisem hotel peš iti v Ljubljano; mislil sem si: ti si Draganova kri in si se že ko malo otročè vozilo v goricah s štirimi najlepšimi konji; zakaj bi šel peš v mesto, kjer te bodo s širokimi očmi merili in ti presojevali vsako stopinjo. Zdaj me pokliče veličanstvena kočijaška oseba, naj se vsedem v njeni voz. Kočija je bila lepa, in dva belca Meklenburžana va-njo vprežena. Mislil sem, da se peljam v kočíi pervega kranjskega grofa; al kako mi je greben padel, ko me pred „Slonom“, kjer sem vozotaju postati velel in sem iz kočije stopil, mala možka osebica, iz ktere lica sem zapazil velik fond špekulativnega duha, prijazno nagovori: „Slišijo, bodo pri nas ostali? Ali so se s kelnarjevim cugom pripeljali?“ Oj ti srečni kelnar ljubljanski! Takšen voz pa takšne konje imaš! Stric! veste še, kako sva midva vozila parteko v železno mesto in sva, kakor jastrob vrabca, gledala kočijo in konjiče kneza Esterhazy-a? Kakor ste vi takrat rekli: „Kaj takšnega še nisem videl svoje dni“ — ravno tako se je zavzel danes pošteni Vaš unučič. Vendar si nisem ničesa drugega mislil, kakor samo to: Ta kelnar mora biti mož, kteremu bi se spodobil večji „Wirkungskreis“; on vé, kaj je „comfort“ današnjega časa, pa tudi konje ima tako berzih nog, da smo letéli v mesto, kakor da bi nas bil kdo ukradel.

Jaz sem ostal pri slavnoznanemu „Mokarju“ in sem bil z vsem prav zadovoljen; „Mokarjevi“ so še ljudje stare domače korenine; samo z jedno rečjo nisem bil zadovoljen. In ta je bila? Čujte stric, že stari Vodnik poje: „Kranjc je prebrisane glave.“ Kdor je prebrisane glave, ta ni nikoli prenagel, temoč vse poprej dobro premisli, in po malem se loti dela, ktero hoče izpeljati. To je vse dobro in prav, — v gostivnici se pa mladim slovenskim dekletom, kterim je postrežba izročena, dobro ne podaja talijansko načelo:

Pian' — piano,
Si va lontano!

ali po našem:

Po mal' po mal'
Se pride dal'!

Drugo pot na dalje, dragi stric Bercko! Serčno Vas pozdravlja Vaš unučič Vicko.

Spominki na Dolensko.

(Dalje.)

Studenec, nekdanji rimski „Magnus Vicus“, je precej velika vas. Pred malo leti je pogorela, vendar pa nisem ravno zapazil, da bi se bila zlo olepšana vzdignila iz pogorišča, kakor se v druzih krajih večkrat po takih nesrečah vidi. Pomudil sem se tukaj enmalo in memogredé ogledal cerkev, v ktere zidu je več starih kamnov in podob vzidanih, o kterih govoriti pa se vendar zderžim, ker se ne štejem v versto zvedenih starinarjev. — Tudi v učnikovo stanovanje sem bil prišel ter slišal, da se bo v kratkem novo zidalo. Ravno prav! saj delavci s podiranjem tega poslopja tako ne bodo mnogo truda imeli! — je že precej za to storjenega. — Bližnjega gradú, lastnine in

---

*) Natura je svoje dni smešne ljudi rodila:
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
Nektere tako kislega lica,
Da svojih zobí ne pokažejo nikolj se smejaje,
Čeravno bi Nestor prisegil, da je šala smeha vredna.

**) Srečni, ki so si sami sebi zadosti!

navadnega poletnega prebivališča grofov Turjaških pogledati, mi ni dopustil čas, akoravno bi bil to rad storil. Posebno lep razgled proti Ljubljani in Snežnikom se nek odpira tam krog in krog.

Bližalo se je že solnce zatonu, ko sem Studenec zapustil. Ker se je ljubljanskemu vozaču zlo domú mudilo, sem si najel na Studencu drug voz, in šlo je precej hitro nocojšnemu prenočišču, Turjaku, nasprot. Gosta tema je kmalo pokrila zemljo, al vendar mi ni bilo dolgočasno, zakaj moj duh se je bavil zopet, kakor pri vožnji čez močvirje, ob gričih pred Šmarijo in o njih hrabrih jugoslovanskih braniteljih. Sledil sem jim, verlim junakom in braniteljem naše domovine, v duhu naprej doli proti Višnji gori in Laščam, in se že naprej serčno veselil, viditi ravno o tem popotvanji kraje, kjer so oni tako krepko učili ptuje silneže razločevati, kaj je „moje in kaj je tvoje.“ Bilo je že pozno, ko dospeva v gostivnico pod Turjak. Hotel sem pa vendar še nocoj koračiti gori na turjaški grad, kamor sem bil od dobrih znancov in prijatlov že večkrat povabljen. Da bi se nekoliko pogrel, ker je precej hladen nočnik pihal, stopim v gorko gostivnico in najdem tù mnogo popotnih, med drugimi tudi gospoda dekana Holcapfel-na iz Ribnice. Priljudno se spustijo z manoj v pogovor, in ker iz mojih besed spoznajo, da mislim še naprej iti, mi prijazno svetujejo, naj raj tù prenočim, ker je že pozno. Ubogal sem jih. Kremljala sva potem s prečastitim gospod dekanom, verlim Gorencom, do terde noći in med drugim tudi marsikaj se pomenila o naših ljudskih šolah. Pravi pedagog so ta gospod in res zaslužijo slavivni križec, ki jim kinči domoljubne persi.

Pozno že sem se podal k počitku.

Ko se drugo jutro prebudim, me je že pozdravljal svit danú skoz okence moje spavnice. Urno šinem na kviško, zakaj danes me je bila volja veliko prehoditi. Najprej sem bil namenjen pomuditi se nekoliko v Turjaku, potem pogledati Lašče, Ponikve in udariti poslednjič memo Dobrega polja in Kerke proti Zatični, kamor sem upal do večera dospeti. Od Turjaka sem že poprej marsikaj slišal in bral, toraj je želja, vse to z lastnimi očmí viditi, pospeševala moje korake. Domačo pesemco prepevaje sem več skakljal ko šel navkreber po rižasti, v letu 1842 na novo in prav dobro izpeljani cesti. Kmalo se mi je pokazal orjaško zidani grad — slavna zibel ene najhrabrejših rodovin slovenske zemlje; ni tudi dolgo terpelo, in stal sem pred grajskimi vratmi. Kakor sem že zgorej rekel, sem o Turjaku že poprej mnogo slišal in bral; tudi marsikteremu bravcu je gotovo več ali manj o tem znanega, vendar pa hočem še nekoliko omeniti, kar nam stari pisatelji o Turjaku pripovedujejo; zakaj važna in prevažna je zgodovina tega gradú in kraja — vredna, da se nekoliko pri nji pomudimo.

Pred gradom stoji častitljiva stara košata lipa, starim Slovencom sveto drevo. V nje senci je napravljena pripravna klop za počitek. Vsediva se v duhu, ljubi bravec, na-njo, in slušajva povesti starih mož.

Valvazor piše o tem: „Prebiraje stare zgodovinske bukve najdem v njih, da je na tem mestu še pred Kristusovim rojstvom mesto stalo, kterega razni zgodovinarji imenujejo Arupenum, Auruponum, Aurupium.“ — Pisatelj Hieronim Megiser to v svojih spisih poterjuje ter še pravi, da se je Octavian Avgust, rimski cesar, osebno s svojo vojsko leta 31 pred Kristusovim rojstvom tega mesta polastil, mu pa s požarom (ki mu je zažugan bil) prizanesel in ga zopet Aurupencom — Auerspergom — Turjaškim — v stanovanje prepustil. — Pisatelj Jan. Melh. Mader poterjuje vse to in pristavlja še, da je leta 451 po Kristusovem rojstvu „šiba Božja“ Atila to mesto popolnoma razdjal; na to mesto so pozneje turjaški terdni grad ravno tega imena postavili, o kterem pa dandanašnje le še male razvaline na sprednjem griču pod sedanjim gradom spričujejo. — V dokaz, da so Rimci nekdaj tù bivali, navaja Valvazor napis nekega kamna, kterega pa že o njegovem času več najti ni bilo. Napis na tem kamnu se je nek glasil:

D. M. AUR. SENECIONIS. MIL. COH. V. PR. P. V. EX CECIL. QVI. VIX. ANN. XXX. M. VIPIUS. TITIUS. COMANIPUL. EX. HER. CONTUBER. CAR. POS.

Pisatelj Mader piše dalje: V letu 1067 je Konrad Turjaški, ki je s svojima pravima bratoma Pilgramom in Adolfom Turjaškim mirno v Turjaku prebival, ne daleč od starega zidovja nov — tedaj sedanji — grad sozidal. Enako piše o temu tudi Schönleben, samo da dôbo zidanja stavi okoli leta 1060.

Valvazor nadaljuje: „Še dan današnji se kaže na zadnjem, vélikem, okroglo zidanem stolpu lepo zdelan in pozlačen kamen, na kterem se vidi nekoliko gerbov, v sredi njih pa velik, krasno izdelan in pozlačen tur: kot stari turjaški gerb. Pod njim je sledeči napis: „V letu 1067 se je grad po Konradu Turjaškem zidati pričel; pozneje, v letu 1511, ga je potres razdjal; jaz, Trojan Turjaški, sem ga do tal poderl in na novo sozidal leta 1570.“

To je napis, ki se še dan današnji vidi in bere.

(Dalje sledi.)

Narodna pripovest.

(V narečji isterskem).

Bivali su tri brati na nekoj gori, pak jim je oganj zamoril i ogasnul, ter si ga nisu mogli nikako dobaviti. A znali su, da va istoj gori živi neki starac, ki ima ognja. Zato se odputi najprija najstareji brat k starcu po ognja. Kada mu pride u kučicu, ga nagovori: „Zdravo starče! dajte mi ognja.“ A starac mu reče: „Sinko! dat ću ti ja ognja, ako mi poveš: Ča ni bilo, ča neče biti?“ A on mu nezna povât, i ta ga klade pod neki čabar. Kada brat ne pride z ognjem, gre sredni glât (gledat), ča je z bratom, i ognja prosit. Ko ta pride k starcu, ga pita za brata i oganj, a on mu reče: povej mi: „Ča ni bilo, ča neče biti? ću ti dat ognja i brata.“ Al siromah mu nezna povât, i mora k bratu pod čabar. Sada vidši najmlaji brat, da ni bratje ni ognja, se uputi sam k starcu, i pridši k njemu u kučicu reče: „Starče! dajte mi ognja i brate; a starac: Povej mi: Ča ni bilo, ča neče biti? ću ti dat' ognja i brate.“ Nato počne mladić govoriti: „Imel san pokojnoga otca brez kersta, pak san posadil jedan bob, i po njen san šal na nebo, kupil san verč kersta, a ten toga mi je kravica popasla bob, pak nisan mogal doleka, i san kupil starić mekin, povezal san sve jednu po jednu za moč doleka priti; sada mi je još malo manjkalo, hitil san se doleka i zapičil san se na živu sten, verč san razbil, a kersta nisan prolil; šal san doma, san zel pralicu i bat, i san se vanka znimal, a kad san se znel, san pokojnoga otca kerstil. Dragi starče! daj mi sada ognja i brate.“ I starac mu je dal ognja i brate.

Zapisal J. Volčič.

Kratkočasnica.

Bezeg daj moža!

Resnična prigodba.

Malo pred Božičem je ciganka nekemu 27 let staremu dekletu prerokovala ali kakor pravijo „kvarte šlôgala“: ako ne bo na sveti večer bèzga tresla in v tem klicala „Bezeg daj moža!“ — ne bo prihodnji predpust, akoravno bode dolg, spet nobenega moža dobila. Deklica, si popolnoma zvesta, da ji bo bezeg moža dal, gré komaj pričakovavši božičnega večera za sosedov skeden bezeg trest pa moža klicat. Ob skednju je bila versta otepov zložena, na kterih precej visoko je umazan piskrovezec s svojo robo tiho ležal. Ker je pa dekle naše na vso moč drevesce sukalo in „Bezeg daj mi moža“ kričalo, je mastni Madjarček viditi hotel, kaj da je to. Al slama se spodersne in loncovéz telebi z otepov

na tla — ravno pred njo, za njim pa vsa njegova roba: gorjača, drat in mišnice. Neumnica se je tako prestrašila, da se je kot šiba tresla na celem životu in strahú zbolela, ker ji je bezeg tako hitro moža pod noge vergel. Rekla je, da nikoli več ne bo bezga tresla.

Naj bo prigodba ta v poduk vsem našim dekličem, ktere od cigank moža pričakujejo. J. V—c.

Dopisi.

V Kastvu *) 1. januarja. A. M. — Tudi pri nas je dnarna zmešnjava velika; kdaj je bo konec, sam Bog vé. — Iz Gospiča smo dobili čiste, bele pšenične moke; kruh iz nje je pa tamno-rudečkast, neukusen, in v želodec se spraviti ne dá; tedaj tudi žitna bolezen menda ni deleč od nas. — Kar krompirja na polji ni pognjilo, ga pa v hramih trohní; kmetji se bojijo, da ne bi prišli ob seme. Božične praznike pa smo slišali od vseh strani žalostno novíco, da repa v kadéh neobično berblje, kipí in gnjije, — znabiti, da ste repna in krompirjeva bolezen prave sestri, le ena mlajša od druge, vse pa hčere edinega oidia. Že tri leta na repi od celjka (perja) noter doli v koren rujave proge zapazujem, pa vselej le pri pozni repi, v dolinah, vlažnih in mokrotnih krajih in po dolgem dežji. Zgodnji krompir (hvala slavni ljubljanski kmetijski družbi! da ga imam že več sort), čeravno zavolj suše reven, je vendar vès zdrav; tako tudi zgodnja repa; čeravno zavolj suše smo je malo pridelali, je bila in je še zdaj vsa zdrava. Zgodnji krompir, perve dni julija ali malega serpana drugikrat vsajen, je bil prav lep in ukusen, al plesnoba mi ga je malo po malem do zadnjega zerna pokončala; navadni krompir po dolinah in vlažnih krajih sajen ni nič srečneji; tako tudi pozna repa, na nizkih in vlažnih njivah posejana, je po dolgem deževanji v zadnji polovici novembra hudo zbolela. Pri nas, kjer zima nikoli nagloma ne pride, (najhujši mraz — dobrih 4 stopinj R. je bil 19. decembra), je navada, da drobno repo na njivah noter do sred zime pustimo, da se za živino odebeli; le ta repa je v mokrotnih dolinah že vsa strohnela; na višjih suhotnih in zračnih zemljiših je pa še danes lepa in zdrava; tako je krompirja, kterega so manj terdovratni kmetje, zapustivši staro kopito, na zračnih njivah in gričih sadili, tudi še čez polovico zdravega. Če je tedaj, kakor se mi zdi, repna trohljina krompirjevi zeló podobna, zakaj bi umni gospodarji kakor krompir tudi repe zgodaj in na zračnih visokih zemljiščih ne sejali? — Poskusimo to vprihodnje! Kakor pravi kristjani smo otroki nebeškega Očeta: z levo roko skèsani tolcimo na svoje persa, s pravo pa lovimo očetovo palico, da se branimo kar je moč njenih udarkov!

Iz Černomlja 3. jan. ≡ Danes opoldne so ustrelili v Loki nekega ptujega ovčarskega psa, ki se je Bog vé od kod pritepel in je, kolikor se je do zdaj zvedilo, v Metliki 4 ljudí popadel. Ali je bila mèrha stekla ali ne, ne vemo za gotovo, ker nihče ne vé, od kod se je pri-

*) Starost našega grada (mesta) ni znana; Latini in Lahi so ga vselej Castua nazivali; prosti narod, bližnji in daljni, kakor tudi stare horvaške in glagolske listine ga Kastav — imenujejo; v starih cesarskih pergamenah iz Dunaja se pa bere: „Unsre libe Stodt — Kästauh — Kästenauke = ker Kastav je bil sredina kostanjevega gaja v Primorji, kterega merzli sever, od kar so gojzdi v Ćićarii poderti, ćedalje bolj pokončuje; vendar lepi kostanji na vse strani — Kastva — po dolinicah staro resnico sami dokazujejo. Toliko v prijazen odgovor gosp. J. V. in drugim, ki so že zdavnej v „Novicah“ ime Kastav iz laških besed Castaldo in Castello izpeljevali. Castello = Kastav — Kastavac — Kastavščina = je prenapeta izpeljava; Castaldo, ker so tukaj največ Lahi zapovedovali, je laško ime cerkvenega in kapitulskega starešina oskerbnika; kastaldščina je pa pohorvaščeno ime opravila. Marsikteri starček še danes popraša: „ki derži kastaldščinu ovo leto?“ Pis. **)

**) Hvala lepa! Kaj sladák je m.; ne vémo, s čem bomo povernili. Vred.

tepla; vselej je pa v takih okoljšinah bolje in varniše, da se popadeni brez pomude podveržejo predpisanemu ozdravljanju in da se tudi vse drugo tako storí kakor postava veleva; bolje je, da v takih zadevah, ko se nič za gotovo ne vé, se storí kaj po nepotrebnem, kakor da se kaj potrebnega zanemari. In tako upamo, da popadeni bojo zdravi ostali. Tisti pa, ki mislijo, da pozimi ne more pes steči, se motijo, ker skušnje učé, da vsaki čas skozi celo leto je to mogoče. Naj tedaj tudi drugi, od kterih se še zdaj ne vé, da jih je omenjeni pes popadel, berž k zdravniku gredó, da se rana ne zanemari. Tudi če je ktero živino pes popadel, naj povejo to berž zdravniku.

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Iz Dunaja. Presvitli cesar so ukazali, naj maršira berž precej armade na Laško, ker — kakor „Oest. Corr.“ pravi — nepokojna stranka si v nekterih krajih lombarško-beneškega kraljestva na vso moč prizadeva, mir teh dežel spodkopati in zdražiti tudi mirne njih prebivavce. In berž se je več regimentov iz Dunaja in dunajske okolice po železnici podalo na Laško, pa ne, da bi vojsko začeli s kakošno drugo deželo, ampak da ondi zatrejo prekucijske namere nepokojnih domačih in odvernejo miroljubnim stanovavcom nadloge nepokojstva. Čeravno se je že marsikaj slišalo iz Laškega, je vendar ta novíca prestrašila vse, ki niso misliti, da je tako hudo. Še večji hrup pa so po vsem svetu naredile besede cesarja Napoleona, ki jih je na novega leta dan, ko je poslance unanjih deržav sprejel, rekel poslancu našega cesarstva, baronu Hübner-ju. Že štiri dni so vsi časniki vsi polni teh besed, ki jih obračajo na vse strani, — in res so osupnile tudi dnarničarje na borsah tako, kakor da bi bil že oginj v strehi. In kako so se glasile te besede? „Žal mi je — je rekel Napoleon našemu poslancu — da si moja in Vaša vlada niste več tako dobre kakor nekdaj; vendar recite cesarju, da pri vsem tem se moje serce do njega ni celó nič premenilo.“ Nekteri so hotli še ojstrejše besede slišati. Da taka govorica res ni rožic sadila, je gotovo; vendar mislijo drugi, da se vsaka beseda cesarja Napoleona ne sme tako na zlato vago devati, kakor da bi mogel svet plesati kakor sam on gode. Poslancu papeževemu pa nek še celó besede ni privošil, ampak ga je memogredé le nekako sèrpo pogledal. Kmali drugi dan so začeli vladni časnik „Moniteur“ in drugi vladi udani časniki svet tolažiti, da cesar ni nič hudega mislil, — al beseda je bila že iz ust in včasih je tudi beseda — konj! Sedaj se je začelo ugibanje: odkod in zakaj ta spremín cesarja Napoleona, ker mu naša vlada vendar očitno ni nič žalega storila? In najdli so nekteri vzrok v tem, da naša vlada noče storiti kar francozka od nje terja zavoljo papeževe in napolitanske vlade; ona terja namreč, naj avstrijanska vlada, ker tudi gospoduje na Laškem, omenjenima dvema vladama ojstro zažuga, da prenaredite marsikaj v svojih deželah in zboljšate svoje vladarstvo. Ker naša vlada tega noče storiti, se je zamerila Napoleonu, kteri je s sardinsko vlado tako dober, da si svet precej glasno na uhó šepta, da bi utegnil ž njo potegniti, ako bi Sardincom spet greben previsoko zrastel in bi oni začeli kakor koli razpor z našo vlado. To je v kratkem zapopadek današnjih homatij. Kaj bo iz tega, sam Bog vé. Da bi pa mógla že vojska biti, je prenagla misel, ker na nebu političnem so se prikazale že večkrat še huje megle, — pa je potegnil drug veter in pregnal je hipoma vse oblake. Preden bo Napoleon strune še huje napél, bo vendar, ker je moder mož, resno pomislil, kako sam domá stojí.

— Po ukazu c. k. ministerstva za bogočastje in nauk morajo pri zidanji cerkve ali farovža vsi farani, pri zidanji šole pa vsi v tisto šolo všolani soseščani tlake z delom in živino se vdeležiti ali pa namesto nje v

dnarjih po tolikšni meri plačati kakor plačajo davka; duhovni so gledé na svoje dohodke tega odrajtvila prosti.

— Dunajska banka je začela po cesarskem ukazu od 26. decembra 3. dan tega mesca vsaktere nove bankovce, če kdo hoče, za srebro, stare bankovce pa za nove izmenjevati. Perve dni je, kakor dunajske novice pravijo, veliko več ljudí menjalo stare bankovce v nove, kakor pa nove bankovce v srebro. Kdaj bo pa začela novi sreberni drobiž po 10 in 5 novih krajc. izdajati, se še ne vé.

— Po cesarskem ukazu se ima za to leto v vseh deželah našega cesarstva skupaj 85,000 rekrutov nabrati, tedaj 18,100 manj, kakor v preteklem letu, ko je bilo 103,000 poklicanih. Po povelji ministerskem se imajo priprave za letošnjo rekrutbo 2. dan prihodnjega mesca začeti in se imajo fantje le iz pervih peterih verst poklicati, to je, tisti, ki so leta 1838, 1837, 1836, 1835 in 1834 rojeni bili. Rekrutba ta se bo že po novi postavi godila; naj se fantje sami ali njih stariši ali oskerbniki tedaj varjejo, da natanko spolnejo, kar postava veléva, sicer si imajo sami pripisati, če jih zadene kazen. Kdor tedaj izmed poklicanih peterih pervih verst brez gosposkinega dovoljenja ni doma, kadar pride čas lozanja, ne bo v versto svoje starosti vzet in tudi ne bo lozal, ampak bo tam k soldatom vzet, kjer ga bojo zgrabili; naj si tedaj vsak berž poskerbí potrebni potni list (pôs) ali sicer gosposkino dovoljenje. Če ima pa kdo iz imenovanih peterih verst tudi predpisani potni ali domovinski list, je pa v kakem drugem kantonu v službi itd., mora županu svoje soseske povedati, kje da je; kdor tega ne storí, bo za 100 fl. n. d. kaznovan ali pa do enega mesca zapert. Sploh naj vsak skerbí, da ne bo kaj zanemaril, kar postave velevajo, in se tako zapletel v zadrego; zato je treba, da gré v pravem času naravnost k svoji gosposki prašat, kaj ima storiti; ona mu bo najgotovše pravo povedala.

— Unidan je prof. Alojzi Pokorn razlagal bistvo šote (Torf), kako se nareja in kje se nahaja; v našem cesarstvu — je rekel — je imamo dosti, pa je za kurjavo še premalo rabimo; v Holandii kurijo samo ž njo; se vé, da je med šoto in šoto velik razloček; 14 centov šote ali 7 do 8 centov najboljega premoga zda za kurjavo toliko kot 1 sežen (klaftra) 30 pavcov dolgih bukovih derv.

— Odstavljeni knez serbski Aleksander se je pripeljal 3. dan t. m. iz Belega grada v Semun; na Dunaj ga pa do 8. t. m. še ni bilo; pravijo, da bo nekoliko časa na Ogerskem in berž ko ne v Peštu ostal. Pred odhodom iz Serbije je poslal serbskemu narodu in turški vladi pismo, v kterem se odpoveduje vladarstvu.

— Dunajska dnarna kovnica je za kovanje novih krajcarjev že 2020 centov kupra porabila.

— Po rajtengi katoliškega misijonstva v sredni Afriki (Chartumu) so dohodki leta 1857 znesli 45,284 fl., stroški pa 34,396 fl., tedaj je ostalo konec leta 10,888 fl. gotovega dnarja. V 7 letih je izmed 24 duhovnov, ki so se v Afriko za misijonare podali, 16 umerlo.

Iz Ogerskega. Iz Bude. Kmalo se bo začela pravda zoper najhujega roparja tega stoletja — Rozsa Šandorja, kterega so lani vjeli in ga imajo v kasarni v Budi (Ofen) terdo zapertega. Preiskave njegovih hudodelstev so sklenjene; le še nekteri kraji okoli Segedina, kjer je Šandor največ tolovajstva svoje uganjal, se imajo ogledati. Sila veliko prič bo zaslišanih v pravdi, o kteri so že celi kupi papirja popisani. Gotovo je, da je 5 ljudí umoril, dvakrat pa mu je ta namen spodletil; veliko ljudí je oropal in težko ranil, in še več druzih hudodelstev dopernesel.

Iz Serbije. Ni še znano, da bi bil knez Miloš že prejel poterdivno pismo od Sultana; vendar ni dvombe o tem. Pravijo, da se bo berž potem naravnost v Beligrad podal in pozneje še le šel v Carigrad; svojega sina Mihaela je poklical v Beligrad. Po vsi serbski deželi kraljuje mir; skupščina, sedaj vladarica, se posvetuje o deželnih zadevah.

Od černogorske-turške meje. „Pražke Nov.“ pišejo, da se je pretekle dni med turškimi vojaki in kerščanskimi prebivavci iz Zubče, Kruševic in Sutorine boj unél. Na obeh straneh je bilo nekoliko ljudi ubitih, nekoliko pa ranjenih. — V večjih krajih vsake nahije bojo v Černi gori napravili ljudske šole; tudi neko seminišče za 300 alumnov misli knez ustanoviti.

Iz Nemškega. Iz Kolonije. Stolni vikar Kolping je unidan na svetlo dal popis (štatistiko) posamnih katoliških družb rokodelskih pomagačev ali kselov, iz kterega se vidi, da je vseh teh družb skupaj 191, v ktere je okoli 63,000 pomagačev zapisanih. Ker so nekteri v več družb zapisani, ker potujejo iz kraja v kraj po svetu, in ker so nekteri že tudi odpadli — pravi vikar Kolping — vendar število vseh v občno družtvo zapisanih znaša okoli 35,000.

Iz Sardinskega. Iz Turina. — 10. dan t. m. se je začel deržavni zbor; vès svét vedčno pričakuje, kaj bo kralj v svojem ogovoru rekel, ker potem se bo še le vedilo, kako stojé rečí na Laškem. Toliko važniše — pravijo politikarji, — pa bodo kraljeve besede v tem ogovoru, ker je nek minister Cavour osnovo tega ogovora poprej v Pariz poslal, naj ga cesar Napoleon prebere in pove, kaj naj se iz ogovora zbriše, kaj naj ostane. Da Sardinci le od prekucij in od vojske blodijo, ni čuda — pravi „Oest. Corr.“ — ker, kakor „Gazz. del Popolo“ piše, celó Mazzinova stranka hoče sardinski vladi pomagati! — s čim in kako, pa ni povedano. Glasoviti general Garibaldi je te dni hitel v Turin in se z vojnim ministrom posvetoval o vojskinih zadevah.

Iz Moldave in Valahije. Volitve za „hospodarstvo“ so se v okrajnah že začele. Knez Mihael Stourdza ima največ upanja izvoljen biti; pa tudi sin njegov Gregor, poprej turški general pod imenom Muhlis paša se močno poteguje za to čast in nasprotuje očetu svojemu.

Iz svete dežele. Hiša za avstrijanske romarje v Jeruzalemu je že toliko dodelana, da bodo mogli letošnji romarji že v nji prebivati. Hiša le enega nadstropja stojí na lepem vertu, je 25 sežnjev dolga, 12 pa široka; v velikem poslopji morejo v sili kakih 100 romarjev pod streho vzeti, v stranskem pa 50.

Darovi za Vodnikov spominek:

Gospod	Kozjak Franjo, posestnik v Borovljah .	1 fl.	— kr.
„	Prešer Jakob, „ „ .	— „	18 „
„	Šajnik Anton, „ „ .	— „	26 „
„	Rabič Pavl, puškar „ .	— „	26 „
„	Lager Pavl, fužinar na Vajdišah . .	— „	20 „
„	Gnezda Franc, šolski vodja v Terstu .	1 „	— „
„	Sorč Edvard, tergovec v Terstu . .	1 „	— „
„	Balon Anton, kaplan v Rogatcu . .	1 „	— „
„	brez imena	1 „	— „
„	Jakob Seebacher, kaplan pri St. Štefanu	1 „	— „
Iz Ljubljane		5 „	— „

Pogovori vredništva. Gosp. Z. v Br.: Hvala lepa za poslane imena gób! — Gosp. Piv.: „Novice“ preteklega leta še se dobijo razun enega lista, ki je pošel. — Nekterim gosp. naročnikom: Vašim željam bomo s tem skušali vstreči, da bomo „novičarja“ podaljšali in vselej gotovo vse povedali, kar se važnega po svetu godí; s posebno, če tudi plačano prilogo, bi bilo preveč homatij. — Gosp. J. Ša: Drugo pot bomo odgovorili na Vaše vprašanje.

Odgovorni vrednik: **Dr. Janez Bleiweis.** — Natiskar in založnik: **Jožef Blaznik.**